

Perspectiefnota 2022

Provincie Noord-Brabant

Inhoud

1. Inleiding	3
2. Corona voorbij	5
2.1 Brede coronaherstelbenadering	5
2.2 Lessen uit coronatijd	7
2.3 Brede welvaart als perspectief	8
2.4 Gezonde leefomgeving als basis	11
3. Oplopende ruimtedruk	12
3.1 Een veranderend demografisch perspectief	12
3.2 Een toenemende grond dynamiek	13
3.3 Capaciteit water- en bodemsysteem leidend voor het grondgebruik	14
4. Samen, slagvaardig en slim de toekomst tegemoet	16
4.1 Anders werken als gevolg van de Omgevingswet	16
4.2 Samen kracht ontwikkelen	16
4.3 Opgavegestuurd werken in combinatie met een gebiedsgerichte aanpak	17
4.4 Digitale transformatie kans voor onze maatschappelijke vraagstukken	17
4.5 Brabant als een ondernemende overheid	18
5. Actualisatie Meerjarig Financieel Perspectief	19
Bijlage 1.	
Overzicht brede inbedding 'samenleving' in onze opgaven en beleid	27
1.1 Programma Bestuur en Veiligheid	27
1.2 Programma Ruimte en Wonen	27
1.3 Programma Water en Bodem	28
1.4 Programma Natuur en Milieu	29
1.5 Programma Economie, Kennis en Talentontwikkeling	29
1.6 Programma Energie	30
1.7 Programma Landbouw en Voedsel	30
1.8 Programma's Basisinfrastructuur Mobiliteit en Mobiliteitsontwikkeling	31
1.10 Programma Vrije Tijd, Cultuur, Sport en Erfgoed	31
Bijlage 2.	
Stand van zaken realisatie ombuigingstaakstelling	35

1. Inleiding

Jaarlijks richten wij met de perspectiefnota onze blik op de toekomst. We duiden de ontwikkelingen die op ons afkomen, zetten deze in een Brabants perspectief en doen suggesties om het bestaande beleid hierop bij te stellen. Bij het opstellen van deze perspectiefnota is de wereldwijde coronapandemie een jaar onder ons. Met de start van het vaccinatieprogramma, lijkt er licht aan het einde van de tunnel te gloren. Al is er nog veel onzeker en is het lastig te voorspellen wat de precieze naai-effecten van deze pandemie zullen zijn. Ook in Brabant.

Ook in deze uitzonderlijke tijd, waar de toekomst soms in het ongewisse is, richten wij ons vizier op 2030. Onze opgaven en ambities zijn niet veranderd, maar zijn door de pandemie misschien wel nog nadrukkelijker aan het licht gekomen. Onze opgaven en ambities staan in de Brabantse Omgevingsvisie 'De Kwaliteit van Brabant'. Met het bestuursakkoord 'Samen, Slagvaardig en Slim: Ons Brabant' hebben wij deze Omgevingsvisie omarmd als overkoepelend en leidende visie, in de volle breedte van ons beleid. We weten waar we naar toe willen. We willen een aantrekkelijk, bereikbaar, concurrerend en duurzaam Brabant zijn. Hiervoor werken we aan een goede omgevingskwaliteit, met prachtige natuurgebieden en toenemende biodiversiteit. We willen onze CO₂-uitstoot verlagen en in 2030 tenminste 50% van onze energie duurzaam opwekken. We ontwikkelen een Brabant dat in 2030 klimaatbestendig en waterrobuust is en een duurzaam landbouw- en voedselsysteem kent. Met een excellent en duurzaam woon-, leef- en vestigingsklimaat en een comfortabel, betrouwbaar en multimodaal verkeers- en vervoersysteem. Een levendig Brabant waarin alle bewoners uit alle geledingen van de bevolking zich verbonden voelen met hun omgeving en met elkaar, omdat zij meedenken en meedoen aan de veranderingen in hun omgeving. Met aandacht voor erfgoed en bovendien voldoende cultuur-, sport- en vrijetijdsvoorzieningen in hun nabijheid voor ontmoetingen, ontplooiing, ondersteuning en ontspanning. Een goed draaiende duurzame innovatieve en internationaal concurrerende Brabantse economie is een belangrijke voorwaarde voor het versterken van onze brede welvaart en waarbij wij de economische ontwikkelingen stimuleren die bijdragen aan onze opgaven uit de Omgevingsvisie. Vanuit de gevoelde urgentie werken we ook stevig door aan het veilig en weerbaar maken van Brabant tegen de georganiseerde criminaliteit en ondermijning.

De pandemie beïnvloedt de weg naar het realiseren van deze opgaven en ambities. We hebben daarbij oog voor wat de impact van corona is op de Brabantse samenleving. En hoewel de perspectiefnota een meerjarig perspectief schetst en voorsorteert op de begroting 2022 en verder, hebben wij Provinciale Staten goed gehoord dat u het moment van deze perspectiefnota in coronatijd ook wilt gebruiken om te spreken over de wijze waarop wij onze provincie op korte termijn structuurversterkend kunnen ondersteunen. Passend bij onze rol en aanvullend op datgene wat Rijk en gemeenten aan steun verlenen. Mochten eventuele korte termijn coronamaatregelen vragen om een bijstelling van de lopende begroting, dan kunnen deze verwerkt worden in de 1e of 2e Burap.

Zoals tijdens de themasessie over de perspectiefnota van 5 februari 2021 met uw Staten besproken is, bevat deze perspectiefnota **niet** de volle breedte van ons provinciaal beleid: we concentreren ons op een beperkt aantal thema's. Thema's waarvan we voorzien dat deze de komende periode onze opgaven en ambities gaan beïnvloeden en waarvan we verwachten dat deze mogelijk om bijstelling van ons beleid vragen. Uit de hiervoor genoemde themacommissie noemde u 'het effect van Corona op Brabant, zowel op korte als (middel)lange termijn en de rol van de provincie daarin' als belangrijk onderwerp voor de perspectiefnota. Daarnaast noemde u de thema's 'brede welvaart',

‘gezondheid’ en ‘digitalisering’ als belangrijke thema’s voor nu en in de toekomst. Evenals de demografische ontwikkelingen, mede in relatie tot de schaarste aan ruimte en de noodzaak tot meervoudig ruimtegebruik.

Wij hebben deze thema’s zo goed als mogelijk verwerkt in deze perspectiefnota en vooral beschouwd vanuit een ‘post coronabril’. De samenbindende thema’s ‘brede welvaart’, ‘gezonde leefomgeving’ en ‘digitalisering’, zoals wij die in de begroting 2021 benoemd hebben als thema’s die aan al onze maatschappelijke opgaven raken, komen ook nu terug in de perspectiefnota. Niet als een separaat hoofdstuk, maar als onderdeel van onze kijk op het Brabant na corona. Naar analogie van landelijke planbureaus en adviesraden, die brede welvaart adviseren als uitgangspunt voor het herstelbeleid na corona, zien wij brede welvaart ook als perspectief voor het Brabant na corona. Het thema gezonde leefomgeving zien wij als een belangrijke basis voor het Brabant na corona. Digitalisering is bovenal een belangrijk instrument om ons beleid effectiever en efficiënter te maken.

De perspectiefnota is vooral agendasettend van aard. Het reikt een aantal handvatten voor het debat in Provinciale Staten aan. Een aantal handreikingen, die ofwel opdrachtgevend zijn richting de begroting 2022 dan wel agendasettend voor de lange termijnagenda van Provinciale Staten hebben wij **vet weergegeven**. Mogelijk dat het nieuwe regeerakkoord - waarschijnlijk bekend rondom de begrotingsbehandeling 2022 - nog leidt tot beleidsinterventies, maar dat is op dit moment niet te voorzien.

In het algemeen zien wij dat wij voor grote maatschappelijke opgaven staan die nauw met elkaar samenhangen. Zo realiseren we alleen een klimaatproof Brabant als klimaatadaptatie ook integraal onderdeel is van al onze andere opgaven en breed geborgd in onze beleidsprogramma’s. Bovendien kunnen we deze opgaven niet alleen realiseren. Voor alle opgaven moeten we samenwerken met andere overheden en onze partners in het licht van onze filosofie van de Omgevingsvisie en de Omgevingswet. Tegelijkertijd zien we in Brabant schaarste aan onder meer ruimte en middelen ontstaan. Niet alles kan én niet alles kan overal. We zullen nu keuzes moeten maken die bepalend zijn voor de toekomst van Brabant. En ons daarbij slim organiseren om onze realisatiekracht te vergroten.

Kortom, we presenteren een perspectiefnota op hoofdlijnen. De Brabantse Omgevingsvisie blijft daarbij voor de volle breedte van ons beleid ons kompas voor 2030. Met ons bestuursakkoord ‘Samen, Slagvaardig en Slim’ hebben we focus aangebracht en het accent gelegd op onze realisatiekracht. Het kunnen realiseren van onze opgaven vraagt ook om een heldere en meer eenduidige beleidssturing, een financiële duurzaamheid en een toekomstbestendige inrichting van onze provinciale organisatie. Met ‘Koers 2030’ hebben we hier reeds richting aangegeven, inclusief de wijze waarop wij onze financiële taakstelling inboeken. Parallel hieraan zijn en worden inhoudelijke beleidskaders opgesteld waarin wij onze opgaven uit de Omgevingsvisie nader kaderstellend uitwerken. De komende periode wordt een breed scala aan beleidskaders op de onderwerpen ‘gezondheid’, ‘landbouw & voedsel’, ‘vrije tijd, cultuur, erfgoed en sport’, ‘toekomstbestendig bestuur’, ‘milieu’, ‘leefomgeving’ en ‘natuur’ opgesteld. Hierin hebben uw Staten de mogelijkheid om nader richting te geven aan onze provinciale inzet. Dit is mede de reden dat de perspectiefnota niet de volle breedte van ons beleid omvat en laat overigens onverlet dat we ondertussen volop ons bestuursakkoord uitvoeren.

2. Corona voorbij

Samen, slagvaardig en slim werken aan de toekomst van Brabant. Dat is wat we willen en dat is wat we gaan doen. In deze tijden van corona zetten we de schouders er extra onder. Hierbij richten we ons vooral op het realiseren van onze opgaven en het versnellen van projecten. Want we willen Brabantse inwoners en ondernemers perspectief bieden door te werken aan het herstel van Brabant na de coronacrisis. Het vergroten van de brede welvaart is daarbij ons perspectief: een hoge kwaliteit van leven voor de Brabanders, nu en in de toekomst. Een groen en natuurlijk Brabant waar het goed toeven is, een Brabant waar men gelukkig en gezond is, en waar men zich veilig voelt. Waar meer Brabanders delen in welzijn en welvaart en actief kunnen deelnemen aan de samenleving en kunnen genieten van al het moois dat Brabant op het gebied van natuur, cultuur en evenementen te bieden heeft.

2.1 Brede coronaherstelbenadering

We zien dat sectoren als de middenstand, de horeca, de evenementenbranche en het culturele veld harde klappen van de coronacrisis krijgen en kregen. De vraag is hoe snel deze sectoren (kunnen) herstellen. Het economisch perspectief is onzeker. Immers, hoe ontwikkelt of herstelt onze economie zich als de steunpakketten stoppen? Het aantal faillissementen is nu relatief laag, maar nemen deze zienderogen toe zodra de steun stopt met een hogere werkloosheid als gevolg? Het is onduidelijk waar de economie eind 2021 staat. Het CPB becijfert dat de Nederlandse economie geleidelijk herstelt van een 'coronarecessie', maar dat deze niet alle schade zal herstellen. Mogelijk heeft corona ook geleid tot een innovatieve 'reset' van bepaalde bedrijfstakken en (digitale) ontwikkelingen versneld. Gemiddeld zal volgens het CPB de Nederlandse economie met 1,5% per jaar groeien in de periode 2022-2025. Desondanks is in 2025 de omvang van de economie 4% kleiner dan het geval was geweest zonder corona. Qua overheidsfinanciën is de zorg in hoeverre de steunpakketten van de rijksoverheid een hypotheek gaan leggen op de financiële toekomst van gemeenten en provincies door kortingen op respectievelijk het gemeente- en provinciefonds. In hoofdstuk 4 'Actualisatie meerjarig financieel beeld' gaan we hier nader op in.

In het kader van de brede corona herstelbenadering hebben wij het afgelopen periode meerdere maatregelen genomen om de Brabantse economie en het culturele veld te steunen. Denk hierbij aan onze steun aan innovatieve ondernemers, de steun aan arbeidsmarktregio's om de dienstverlening aan werkzoekenden te ondersteunen en onze steun aan de kunst- en cultuursector. Nu willen wij samen met onze (middel)grote steden en de Brabantse Ontwikkelmaatschappij (BOM) perspectief bieden aan Brabanders. Hiervoor hebben we een 'Actie- en Investeringsagenda Coronaherstel' ontwikkeld waarmee we projecten versnellen die bijdragen aan het vergroten van de brede welvaart en het langetermijngroeivermogen van Brabant. En die bovendien op korte termijn leiden tot kasstromen en/of andere positieve maatschappelijke impact. Vanuit onze provinciale rol kiezen wij in het kader van coronaherstel voor structuurversterkend investeren in Brabant: in de basisvoorwaarden voor brede welvaart. Voor de acute steun ligt het primaat bij gemeenten en de Rijksoverheid. De agenda is samen met de (middel)grote steden opgesteld omdat daar de impact het grootst is, maar uiteraard is onze blik breder en zijn wij ook aanspreekbaar voor dorpen en kleine kernen.

De komende twee jaar versnellen wij samen met (middel)grote gemeenten de realisatie van de digitale BrabantRing. We schalen het project 'Brabant Leert' op om onze Brabantse arbeidsmarkt toekomstbestendig en weerbaar te maken en we verduurzamen we het bestaande Brabants vastgoed. Daarnaast geven we een impuls aan gezonde, klimaatbestendige en vitale binnensteden en verbeteren we de ventilatie en verduurzaming van scholen.

De coronatijd heeft ons geleerd dat het spreiden van vervoer over de dag piekbelasting voorkomt. In samenwerking met werkgevers en onderwijsinstellingen hebben we daarom een concreet plan van aanpak ontwikkeld om te komen tot een definitieve spreiding van vervoerstromen. **We anticiperen op ontwikkelingen en coronamaatregelen vanuit het Rijk en treffen indien nodig aanvullende maatregelen, altijd passend bij onze rol en verantwoordelijkheid zoals bijvoorbeeld het stimuleren van de vrijetijdsector en de cultuur-, sport- en evenementensector, die ook in Brabant hard geraakt zijn door de coronacrisis. Daarnaast werken wij als Brabant actief mee aan de IPO Herstelagenda Regionale Economie, die wij samen met het IPO, de regionale ontwikkelmaatschappijen en met het Rijk hebben opgesteld.**

Uw Staten hebben tijdens de themasessie van 5 februari jl. gevraagd of - aanvullend op de bovengenoemde actie- en investeringsagenda - kortetermijnmaatregelen mogelijk zijn om de effecten van de coronacrisis voor onze inwoners en bedrijven te dempen. Als het gaat om ons corona herstelbeleid, dan hebben wij de afgelopen periode onder andere gesprekken gevoerd met de denktank coronaherstel, een adviesgroep die ons adviseert over het herstelbeleid. Op basis van de gesprekken met deze denktank, alsook op basis van rapporten van het PON & Telos en andere bronnen, zien we een aantal uitdagingen op Brabant afkomen die mogelijk om extra ondersteuning vragen en die we als GS vertaald hebben naar de hierna volgende voorstellen:

- Het stimuleren van de vitaliteit van binnensteden en kernen door de aanpak van de leegstand in binnensteden van een impuls te voorzien, waarbij wij aansluiten op de ontwikkelingen zoals beschreven in paragraaf 3.1 'Een veranderend demografisch perspectief'.
- Ruimte bieden om Brabant weer veilig en open uit de lockdown te laten komen door initiatieven te ondersteunen die op een coronaveilige wijze kleinschalige evenementen organiseren. Hiermee kunnen Brabanders elkaar weer ontmoeten, wordt er ruimte gegeven aan maatschappelijke initiatieven en wordt de vrijetijdsector en de cultuur-, sport- en evenementensector gestimuleerd.
- Jongeren in Brabant perspectief bieden door samen met het onderwijs en het bedrijfsleven een stage-offensief te starten waardoor er voldoende stages en leerbanen beschikbaar komen. We vergroten hiermee het perspectief van jongeren op de arbeidsmarkt.
- Het vergroten van de toegankelijkheid van aantrekkelijke natuurgebieden om de toegenomen belangstelling voor natuur vast te houden. Hiervoor versterken we de onderlinge netwerken tussen groengebieden, maar ook de verbinding van de groengebieden met de steden. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de natuurpoorten van het Van Gogh Nationaal Park i.o. met zijn rijke, Brabantse cultuurlandschap en het erfgoed van Van Gogh.
- Het versterken van de mentale veerkracht en nazorg door het opzetten en ondersteunen van een kennisnetwerk voor zorg aan mensen die langdurig klachten ondervinden als gevolg van een coronabesmetting, voortbouwend op C-support.

Als College buigen wij ons voortdurend over de vraag wat wij vanuit onze rol kunnen bijdragen om Brabant snel en vitaal uit de crisis te kunnen loodsen. Hierbij toetsen we onze ideeën steeds aan onze rol en verantwoordelijkheid. In deze moeilijke tijden begrijpen wij dat we mogelijk een stap extra moeten doen. Tegelijkertijd kennen we een teruglopend uitgavenkader. Met enig passen en meten, zien wij een financiële ruimte in een orde grootte van €3 à € 5 mln om eventuele maatregelen mogelijk te maken, aanvullend op wat we reeds investeren. Bovengenoemde projectideeën, die onder andere opgehaald en geïdentificeerd zijn in diverse bijeenkomsten met de denktank coronaherstel, sluiten aan bij onze brede herstel aanpak én bij onze rol en verantwoordelijkheid. **We gaan graag met u in gesprek over uw ideeën hieromtrent, passend bij onze rol en aanvullend op de acute steunverlening vanuit het rijk en de gemeenten. Naar gelang uw keuzes**

om in 2021 nog extra te investeren vanuit onze coronaherstelaanpak, bezien we of we de financiële consequenties in de 1e of 2e Burap opnemen, of verwerken in de begroting 2022.

2.2 Lessen uit coronatijd

Nu er voorzichtig optimisme is dat het einde van de pandemie in zicht is, komt ook de vraag op welke lessen deze crisis ons geleerd heeft. Wat willen we behouden en waar willen we afscheid van nemen? Positieve effecten van de coronacrisis als schonere lucht, een stillere leefomgeving, digitalisering en verminderde drukte, alsook nieuwe inzichten als een gezonde leefstijl en het belang van de nabijheid van voedsel, vragen wellicht dat wij anders kijken naar de wijze waarop wij onze ambities willen realiseren. Landelijke planbureaus adviseren na te gaan waar synergiekansen benut kunnen worden. Bijvoorbeeld door te kiezen voor herstelmaatregelen die niet alleen bijdragen aan gezondheid, maar ook aan de kwaliteit van de leefomgeving.

De kansen, maar ook de risico's, van digitalisering is één van de lessen uit de coronacrisis. We gaan ervan uit dat bepaalde stappen, die nu onder druk van corona zijn gezet, op lange termijn een blijvende waarde zijn in onze samenleving en economie. We verwachten bijvoorbeeld dat een groeiend aandeel werknemers (deels) blijft thuiswerken, ook na de coronacrisis. Vanuit het mobiliteitsbeleid zullen we dit ook blijven stimuleren. Digitalisering biedt ook flexibiliteit voor het onderwijs. Verder verwachten we dat de forse toename van het aantal online bestellingen en de bijbehorende groei van het thuisbezorgen van spullen en maaltijden blijvend zal zijn. Voor ons als provinciale overheid ligt de uitdaging in, samen met onze partners, digitalisering steeds beter en veilig in te zetten voor het oplossen van onze maatschappelijke vraagstukken. De wijze waarop wij vorm en inhoud (gaan) geven aan deze ontwikkeling ligt onder meer vast in het beleidskader 'Data' en de 'Uitvoeringsagenda dataeconomie'.

We zijn door de coronacrisis ook anders naar onze leefomgeving gaan kijken. Hoewel er nog steeds behoefte is aan woningen voor kleine huishoudens, zien we ook dat – mede als gevolg van het toenemende thuiswerken – bewoners hogere eisen stellen aan hun woning. Zij hebben behoefte aan meer ruimte, zowel binnenshuis als buitenshuis. Dat stelt eisen aan de woningen en de directe leefomgeving. Dat er een trend lijkt te zijn om vanuit de Randstad naar regio's buiten de Randstad te verhuizen, lijkt hiermee samen te hangen. Vooral bij gezinnen met jonge kinderen. Welk tijdelijk of langdurig effect dat heeft op de demografische ontwikkelingen, is op dit moment nog niet duidelijk. In Brabant zien we dat we een (oplopend) positief binnenlandse migratiesaldo in de leeftijdscategorieën boven de 20 jaar. De toenemende druk op de Randstedelijke woningmarkt kan hierbij een rol spelen.

De coronacrisis heeft het wandelen en beleven van de natuur naar een hoger plan getild. Veel Brabanders hebben hun provincie maar vooral ook hun naaste omgeving, al wandelend, opnieuw ontdekt. Ondernemers proberen hierop in te spelen, zoals met versnaperingen 'to-go'. Met het Van Gogh Nationaal Park i.o. spelen ook wij in op deze trend van een grotere behoefte aan een mooie, gezonde en groene leefomgeving in de steden en dorpen. Met prachtige natuur en vitaal boerenland midden in een economisch krachtige regio met een topvestigingsklimaat. Met groen tot in het hart van de steden en dorpen. En kansen voor ondernemers, bijvoorbeeld in de vrijetijdseconomie. **We hopen de nationale status voor het Van Gogh Nationaal Park i.o. te krijgen, maar ook als deze status uitblijft, gaan we onverminderd door met onze plannen.**

De wijze waarop wij ons dagelijks leven organiseren, beïnvloedt direct onze mobiliteit en onze behoefte aan vervoersopties. Hoewel de mobiliteitsgroei nu even stil staat, zullen in de toekomst waarschijnlijk weer capaciteitsproblemen ontstaan als de economie weer aantrekt. De crisis leert ons daarbij dat we ons vervoersysteem meer flexibel moeten inrichten op veranderende omstandigheden. Goede (real-time) data om tot de juiste keuzes te komen, is daarvoor essentieel. Corona heeft ons ook geleerd dat we knelpunten kunnen aanpakken met spreiding van vervoer over de dag. Het oplossen van knelpunten in capaciteit en kwaliteit blijft van belang voor het waarborgen van de bereikbaarheid op de langere termijn. De coronatijd biedt ons hierbij waardevolle inzichten. Zorgen zijn er ook. Zeker als het gaat om het huidige lager OV-gebruik en de betekenis hiervan op de korte en (middel)lange termijn voor ons toekomstbeeld OV en het reële risico dat een (aanzienlijk) deel van de rijksteun wegvalt met grote gevolgen voor de dienstregeling in Brabant.

De komende periode zetten wij de lessen uit de coronacrisis om in keuzes en afspraken voor de toekomst. Voor het OV werken we verschillende scenario's uit in transitieplannen en zullen uw Staten hierover nader informeren.

2.3 Brede welvaart als perspectief

In de begroting 2021 hebben we brede welvaart reeds als samenbindend thema benoemd. Een thema dat aan al onze opgaven raakt. Landelijke adviesraden en planbureaus adviseren nu brede welvaart als uitgangspunt voor het herstelbeleid na corona¹. Het vraagt dat we - naast dat we aandacht hebben voor economisch herstel, gezondheid en de sociaal-maatschappelijke effecten van de crisis - ook investeren in de woon- en leefomgeving, in milieu en in natuur en landschap. En dat we zorgdragen voor een veilig gevoel onder Brabanders en voor voldoende toegang tot voorzieningen. De aanpak en koers die we met onze Omgevingsvisie in gang hebben gezet, sluit hierop overigens naadloos aan: als we koers houden op onze ambities uit de Omgevingsvisie, werken we tegelijkertijd aan de Brabantse brede welvaart.

In Brabant scoren we op de Brede Welvaartsindicator (BWI) iets boven het landelijk gemiddelde waarbij de verschillen tussen de provincies overigens klein zijn². Daarbij zijn er, vergeleken met andere provincies, geen opvallende uitschieters naar boven of beneden op onderliggende indicatoren van brede welvaart. Het vergroten van de brede welvaart in Brabant vraagt dat we Brabant gebalanceerd en structuurversterkend ontwikkelen.

In de ontwikkeling van de Brabantse brede welvaart zien we ook een aantal uitdagingen. De aanpak van het stikstofvraagstuk is nog steeds aan de orde en blijft onze onverminderde aandacht en nodige inzet vragen om op termijn voldoende ontwikkelruimte voor Brabant te behouden. Via bronmaatregelen werken we reeds aan de verlaging van de stikstofemissie. De cijfers voor blootstelling aan stikstof en fijnstof van het RIVM laten een daling zien tussen 2011 en 2018: van 23,9 (stikstof) en 26,4 (fijnstof) naar beide 19,5 µg/m³. Parallel werken we via onze uitvoeringsagenda's Energie en Circulaire economie aan het verder verlagen van de CO₂-uitstoot³. Naar de toekomst toe zullen we onze verduurzamingsactiviteiten nog beter op elkaar moeten afstemmen om een groter effect te realiseren.

1 Aandachtspunten voor een herstelbeleid. Briefadvies Covid-19 Overleg Planbureaus, SER-rapport perspectief op herstel mei 2020

2 Brede Welvaartsindicator 2017, p.23. Op provinciaal niveau zijn alleen cijfers van het peiljaar 2017 voorhanden.

3 Totale emissie broeikasgassen volgens de gebruiksbenadering (uitgedrukt in CO₂-equivalenten) in absolute aantallen (in Mton uitstoot) (bron Klimaatmonitor): 20,19 Mton in 2018, 19,07 Mton in 2019 en 10,65 Mton in 2030.

Net voor de coronacrisis is de tevredenheid van Brabanders met hun leven licht toegenomen tot 87,9% in 2019⁴. Waar in 2017 minder dan de helft van de Brabanders (43%) zich verbonden voelden met de buurt, is dat in 2020 gestegen naar 57% van de Brabanders. Deze verbondenheid met de buurt is het sterkst toegenomen in de Brabantse regio Noordoost Brabant (19%) en dan vooral de kleine gemeenten van Noordoost-Brabant (23%). Brabander participeren minder in verenigingen en als vrijwilliger. In 2020 is 52% van de Brabanders lid van een vereniging, terwijl in 2017 dat nog 69% was. In 2020 was veruit het grootste deel van de Brabanders lid van een sportvereniging (35%). Brabant telde in 2020 5% minder vrijwilligers dan in 2017.⁵ In 2016 vond 74,2% van de bevolking van 19 en ouder in Brabant de eigen gezondheid (zeer) goed.⁶

We hebben uw signaal tijdens de themacommissie van 5 februari jl. gehoord dat de gemeenten voor grote opgaven in het sociale domein staan. In lijn met de filosofie uit onze Omgevingsvisie stellen wij ons beleid participatief op. Wij toetsen ons beleid ook nadrukkelijk op maatschappelijke effecten zoals inclusiviteit, veiligheid en gezondheid. Het thema 'samenleving' is verankerd in al onze begrotingsprogramma's, bijvoorbeeld via sociale innovaties in het openbaar vervoer en bij de aanpak van de energietransitie. In bijlage 1 treft u een overzicht aan hoe wij dit thema per begrotingsprogramma hebben geïntegreerd. Deze werkwijze zetten wij de komende periode door. Wij blijven, vanuit onze provinciale rol en onze verantwoordelijkheid in de opgaven waarvoor wij staan, werken aan een krachtige en innovatieve samenleving. Wij treden vanuit die optiek niet in de verantwoordelijkheid van gemeenten, bijvoorbeeld op het niveau van schuldhulpverlening en de wet bijzondere bijstand. Los van de rolzuiverheid, laat ook onze financiële ruimte dit niet toe.

Het beeld van de Brabantse evenementen- en cultuursector sluit aan bij landelijke beelden. Deze sectoren zijn veerkrachtig, maar tegelijkertijd kwetsbaar. Ook in coronatijd gaat bijvoorbeeld de culturele ontwikkeling door, maar wel in minder mate doordat aanbod en opdrachten voor kunstenaars en gezelschappen uitgesteld worden of wegvallen. Brabanders doen minder aan cultuurbeoefening. Ruim de helft van de Brabanders maakt zich zorgen over de cultuursector. Juist zaken als ontspanning, plezier en gezelligheid met anderen missen mensen als het om cultuur gaat. De cultuursector heeft harde financiële klappen gekregen. De helft van de culturele instellingen geeft aan dat ze aan het overbruggen zijn, bijna een kwart zit in de overlevingsstand. Dit geldt voor een derde van de kunstenaars⁷. We herkennen het beeld dat het nu vooral de kleinere makers en niet gesubsidieerde instellingen zijn die de grootste problemen hebben.

Daar waar de economische groei (of bruto binnenlands product) en de werkgelegenheid tot en met 2019, een stijgende lijn lieten zien in Noord-Brabant, kentert dit beeld in 2020 als gevolg van de coronacrisis. De economische groei is in 2020 op landelijk niveau flink gekrompen met 3,8%⁸. Hoewel de stijging van de werkloosheid in 2020 nog relatief beperkt is gebleven, heeft de economische krimp ongetwijfeld ook gevolgen voor de werkgelegenheid en in specifieke sectoren. In Brabant kende de economie in het 3e kwartaal van 2020 een krimp van 1 à 2%⁹. De werkloosheid bedroeg in het 4e kwartaal van 2020 3,5% van de totale beroepsbevolking. In Nederland

4 Regionale Monitor Brede Welvaart 2020, CBS

5 3e Monitor Veerkracht, Het PON & Telos, maart 2021

6 Regionale Monitor Brede Welvaart 2020, CBS

7 Gevolgen van de coronacrisis voor de culturele sector, Het PON & Telos en Pyrrhula Resarch Consultants, maart 2021

8 Statline / CBS

9 Brabant Impact Monitor, januari 2021

lag dit percentage op 4%¹⁰. Uit de maandelijkse enquête van het Brabants Business Panel blijkt dat Brabantse ondernemers een daling van het aantal arbeidsplaatsen verwachten. In het begin van de coronacrisis werd die daling al voorzien, toen nog voor over een half tot heel jaar. Uit de laatste peilingen blijkt dat de daling van het aantal arbeidsplaatsen nu inzet en tussen nu en over zes maanden wordt gerealiseerd. Over omzet en productie daarentegen zijn ondernemers voor de komende periode juist positiever dan voorheen¹¹.

Als we kijken naar de vrijetijdseconomie, dan zien we over 2019 een positief beeld met stijgende aantallen t.o.v. 2018 en een grotere stijging t.o.v. het landelijk gemiddelde. Het gaat dan om toeristische vakanties, shortbreaks, familievakanties, uitstapjes en de bestedingen tijdens deze vakanties. In 2020 is er als gevolg van corona een terugslag te zien. In de eerste 3 kwartalen daalde het totaal-aantal gasten met 34% en het aantal overnachtingen daalde met 26%. De gemiddelde verblijfsduur nam wel toe¹². Met onze inzet op vrije tijd, cultuur en sport willen wij deze trend weer kenteren door onder meer een onderscheidend, divers en inclusief Brabants cultuur-, sport- en vrijetijdsaanbod. Evenals dat we het innovatief vermogen en het ondernemerschap in deze sectoren willen versterken.

De corona actie- en investeringsagenda moet de brede welvaart en het lange termijn groeivermogen van Brabant vergroten. Via het uitvoeringsprogramma 'toekomstbestendige clusters' werken we aan het versterken van het ondernemersklimaat. Met het actieplan Arbeidsmarkt bevorderen we een evenwichtige arbeidsmarkt met een beroepsbevolking, toegerust op de opgaven waar Brabant voor staat. Daarmee versterken we de concurrentiekracht en het groeivermogen van het (kennisintensieve) mkb, dat voor Brabant zo belangrijk is.

De kwaliteit van de directe leefomgeving geeft een redelijk stabiel beeld. Als het gaat om de tevredenheid over de kwaliteit van de woning dan zien we een lichte daling tussen 2015 en 2018 en de tevredenheid over de woonomgeving is vrij stabiel tussen 2015 en 2018¹³. Maar dit is voor de coronacrisis. Een ander onderzoek tijdens de coronacrisis laat zien dat in 2020 de tevredenheid over de kwaliteit van de woning en de kwaliteit van de woonomgeving iets verbeterd is ten opzichte van 2017¹⁴. Daarbij moet opgemerkt worden dat in grotere gemeenten de kwaliteit van de woning hoger is ten opzichte van woningen in kleinere gemeente, maar dat voor de woonomgeving juist het omgekeerde geldt.

Als het gaat om een veilig en weerbaar Brabant zien we dat het aantal misdrijven sinds 2019 heel licht stijgt tot 46,7 geregistreerde misdrijven per 1000 inwoners¹⁵. Na een stijging in 2019 is het aantal drugsdelicten in 2020 weer wat gedaald van 11,38 naar 9,87 per 10.000 inwoners¹⁶. De zorg voor een veilig en weerbaar Brabant waar onze inwoners zich veilig voelen blijft belangrijk voor ons. **Gezien het feit dat de bestuursopdracht 'veilig en weerbaar Brabant' nog deze bestuursperiode afloopt, gaan wij graag met uw Staten in gesprek over welke rol en verantwoordelijkheid uw Staten in de toekomst voor ons als provincie ziet.**

10 Brabant Impact Monitor, januari 2021

11 Brabants Business Panel, maart 2021

12 Monitoringsnotitie & kwantitatieve gegevens VTE februari 2021, Visit Brabant

13 Regionale Monitor Brede Welvaart 2020, CBS

14 Veranderende kracht van Brabant, 3e Veerkracht Monitor

15 Regionale Monitor Brede Welvaart 2020, CBA

16 [waarstaatjegemeente.nl](https://www.waarstaatjegemeente.nl)

In lijn met de Omgevingsvisie ontwikkelen we, tot slot, al ons beleid diep, breed en rond, hetgeen betekent dat economie, sociaal-cultureel en leefomgeving zoveel mogelijk in balans is. **Het sturen op brede welvaart vraagt een samenhangend inzicht in beleidseffecten op deze drie gebieden. We verkennen de komende periode hoe we in Brabant beter en in meer samenhang kunnen sturen op brede welvaart.**

2.4 Gezonde leefomgeving als basis

Een tweede samenbindend thema in de begroting 2021 was gezonde leefomgeving. Gezondheid is immers ons belangrijkste bezit. Gezondheid is geen nieuw thema voor ons. Sinds jaar en dag werken wij aan het bevorderen van een schone, veilige en gezonde leefomgeving in onze provincie. Zo geven we uitvoering aan het Schone Lucht Akkoord. We werken aan de transitie van de landbouw en stimuleren innovatieve stalsystemen om de emissies van met name ammoniak, geur en fijnstof te minimaliseren. Bovendien helpt de transitie van de landbouw om de verspreiding van zoönoses te minimaliseren. We stimuleren beweging door de aanleg van netwerken van fiets- en wandelpaden en groene verbindingen. We zetten sport in als middel om de gezondheid van Brabanders te bevorderen. Evenals we ervan overtuigd zijn dat onze aanpak op het gebied van vrije tijd, cultuur, sport en erfgoed bijdraagt aan een hoogwaardige en beweegvriendelijke omgeving. We bevorderen bovendien in Brabant een klimaat waarbinnen bedrijven en kennisinstellingen in de life science & health sector, maximaal kunnen innoveren. Wel zien we dat het thema gezondheid urgenter wordt gezien de groeiende maatschappelijke vragen hierover aan de provincie. Dit geldt met name voor luchtkwaliteit en gezonde verstedelijking.

Met het beleidskader gezondheid, waar we momenteel aan werken, willen we gezondheid daarom steviger op de agenda zetten en onszelf uitdagen vanuit de volle breedte van ons beleid en al onze programma's een extra bijdrage te leveren aan onze ambitie om 'drie gezonde levensjaren erbij voor elke Brabander in 2030' te realiseren. Hierbij zien wij het als onze rol om gezondheid, de kwaliteit van leven en welzijn te beschermen, maar ook te bevorderen. We gaan hierbij, in lijn met het Rijk, uit van positieve gezondheid. Ofwel, we stellen een betekenisvol leven van Brabanders centraal en niet de beperkingen of ziekte.

Als het gaat om gezondheid zijn wij als provincie één van de spelers. Een brede alliantie is aan zet om onze ambities breed te verankeren in onze provincie. We beginnen hierbij niet bij nul: we bouwen voort op de alliantie die we in 2019 in BrabantStad-verband hebben gevormd met de B5, GGD-en, de waterschappen en onderzoeksinstituten.

Gezien het feit dat op dit moment het beleidskader gezondheid wordt opgesteld, hebben wij ons hier tot een beperkt aantal punten beperkt. We verwachten een meer diepgaande discussie over het belang van gezondheid met uw Staten te voeren bij het beleidskader gezondheid dat naar verwachting in het 2e kwartaal van 2021 aan uw Staten wordt voorgelegd. Wellicht dat u het moment van de perspectiefnota wilt gebruiken om zaken mee te geven.

3. Oplopende ruimtedruk

Of we nu willen of niet, dit is, ook los van corona, het moment om keuzes te maken. Gewoonweg omdat een aantal ontwikkelingen ons vragen kleur te bekennen. We staan voor een aantal grote opgaven en transities die ons haast 'dwingen' naar de toekomst te kijken. We ambiëren een gezond en veilig Brabant, een klimaatproof Brabant en ook een duurzamer Brabant. We streven naar een duurzame verstedelijking in verbinding met een mooi en vitaal platteland. Naar een levendig Brabant dat goed verbonden is en een duurzame en concurrerende economie kent. Bovendien moet elke Brabander kunnen delen in meer welvaart en welzijn. Tel de ambities bij elkaar op en dan zien we dat al deze opgaven gezamenlijk meer ruimte vragen dan we beschikbaar hebben. Dit vraagt van ons dat we onze inzet op deze opgaven in samenhang ontwikkelen, sturen en uitvoeren. Niet alles kan én niet alles kan overal. We maken daarbij nu de keuzes voor de toekomst. Ofwel: de toekomst is nú

Het komend decennium zien we de toenemende druk vooral ontstaan door:

1. Een veranderend demografisch perspectief
2. Een toenemende grondynamiek
3. Grenzen aan het grondgebruik als gevolg van de bereikte capaciteit van het water- en bodemsysteem

3.1 Een veranderend demografisch perspectief

Richting 2050 groeit de Brabantse bevolking met circa 280.000 inwoners, waarbij ook in Brabant de bevolking van samenstelling verandert. Deze groei richting 2050 wordt grotendeels veroorzaakt door een positief binnenlands- en migratiesaldo.

We worden steeds ouder. Ook in Brabant. Rond 2040 is bijna 27% 65 jaar of ouder, tegen 20% in 2020. De hoogste leeftijdsgroepen (75+) groeien het sterkst. In diezelfde periode tot 2040 neemt het aantal 20-64-jarigen juist in aantal wat af. Brabant vergrijsd dus. Hoewel de vergrijzing overal in Brabant speelt, vergrijsd het landelijk gebied sterker dan het stedelijk gebied waar jongvolwassenen zich vestigen. Analyses laten zien dat de doorstroom van ouderen naar seniorenwoningen stopt vanwege het gebrek aan aantrekkelijke woningen voor deze doelgroep. De snellere vergrijzing in het landelijk gebied maakt inzet op transformatie en nieuwbouw van seniorenwoningen in de kleinere kernen gewenst. Naast de vergrijzing, groeit ook het aantal alleenstaanden. In 2050 bestaat bijna 43% van alle huishoudens in onze provincie uit een eenpersoonshuishouden. Dit beeld verschilt overigens niet van eerdere prognoses rondom de leeftijdsverdeling.

Het veranderend demografisch perspectief in Brabant beïnvloedt komende decennia vrijwel al ons beleid. De verwachte groei in combinatie met de toename van het aantal eenpersoonshuishoudens en de vergrijzing brengt een sociaal-maatschappelijke verandering teweeg in Brabant. Het heeft impact op onze woningbouwopgave, maar ook op onze economie en arbeidsmarkt, gezondheidszorg en voorzieningenstructuur.

Als we de woningbouwopgave in ogenschouw nemen, dan verwachten we dat de woningvoorraad in Brabant tot 2050 met circa 220.000 toeneemt om in de woningbehoefte te kunnen voorzien. Brabant wacht de komende tijd dus nog een flinke woningbouwopgave, met een accent op de eerstkomende jaren. Deze opgave is zowel kwantitatief als kwalitatief van aard. Tot 2035 zal de

woningvoorraad nog met bijna 160.000 woningen moeten toenemen, waarvan 120.000 in de eerstkomende 10 jaar. Gemeenten staan als eerste aan de lat voor het realiseren van deze woningen. In regionaal verband worden hierover afspraken gemaakt.

De groei en verandering in de samenstelling van onze bevolking vraagt ook dat wij onze woningvoorraad meer moeten laten aansluiten op de toekomstige behoeftes. Dit betekent dat er aanvullend op de bestuursopdracht 'terugdringen woningtekort en leegstand & participeren in stedelijke transformaties', voldoende aandacht moet zijn voor nieuwe woonvormen, wonen voor doelgroepen, levensloopbestendig bouwen en het verduurzamen van de (bestaande) woningvoorraad binnen een fijne en gezonde leefomgeving. Hierbij hebben we specifiek aandacht voor de gevolgen van de vergrijzing voor de Brabantse woningmarkt en het bouwen in kleine kernen.

Het tijdig inspelen op en het begeleiden van de demografische transitie vraagt dat we nu scherper richting kiezen. We willen de groei zodanig accommoderen dat we met voldoende snelheid voldoende betaalbare woningen voor de toekomst bouwen. Hierbij geven we de afspraken uit het bestuursakkoord gestalte, waarbij wij op dit moment niet gerust zijn dat we met onze huidige inspanningen onze doelstellingen met betrekking tot onze woningbouwopgave, zowel kwantitatief als kwalitatief, gaan realiseren. Wij brengen daarom richting de begroting 2022 de precieze stand van zaken in beeld en sturen bij waar nodig. Hierbij betrekken we het 'Actieplan Nieuwe Woonvormen en Zelfbouw' en geven we uitvoering aan de bestuursopdracht 'Terugdringen woningtekort en leegstand & participeren in Transformaties'. Met deze inzet willen we in zowel de steden als de dorpen de zo belangrijke groei van de woningvoorraad realiseren en de leefbaarheid verbeteren.

3.2 Een toenemende gronddynamiek

De grote transities vinden plaats in onze directe omgeving; onze leefomgeving. De kwaliteit hiervan heeft een grote invloed op ons dagelijks leven. Richting 2030 zien wij een toenemende ruimtevraag en ruimtedruk ontstaan. Die speelt over de volle breedte van het (her)ontwikkelen en transformeren van gebouwen en de openbare ruimte tot de inrichting van onze steden, dorpen en landelijk gebied. Onze maatschappelijke opgaven vragen immers zowel boven als onder de grond ruimte voor oplossingen. Denk hierbij aan de energietransitie die binnenstedelijk en in het buitengebied om ruimte vraagt, onder meer voor energie-infrastructuur en bodemenergiesystemen. Dit brengt niet alleen drukte met zich mee in de ondergrond, maar ook een spanning tussen beschermen en benutten.

Naast toenemende ruimtedruk zien we dat de milieudruk onvoldoende afneemt. Voor veel functies geldt dat milieukwaliteit achterblijft. Evenals dat de biodiversiteit in agrarisch gebied achterblijft, onder meer als gevolg van een toenemende intensivering en meer kapitaalintensieve teelten met meer chemie en optimalisatie van het waterbeheer (boomteelt, sierteelten). Hiermee lopen we reëel risico dat de natuurdoelstellingen en doelstellingen voor de Kaderrichtlijn Water voor 2027 verder in het gedrang komen. Met het beleid voor de leefomgeving trekken we de lijn van de Omgevingsvisie door en zetten we maximaal in op het integreren en verweven van functies en gaan we voor een aanpak waar we omgevingskwaliteit in het hart van de opgaven organiseren.

Omdat de ruimtevraag groter is dan de beschikbare grond, stijgen de grondprijzen steeds verder. De gronddynamiek neemt toe als gevolg van (nieuwe) regelingen voor de landbouwsector om de stikstofdepositie te reduceren. Denk dan onder meer aan de regeling 'warme sanering varkenshouderij', de opkoopregeling piekbelasters en de beëindigingsregeling veehouderij. Om samen, slim

en slagvaardig in deze vraagstukken te kunnen acteren, is het nodig om de goede afwegingen te maken en daarvoor instrumenten te ontwikkelen. De vaststelling van de Omgevingsvisie in 2018 en daaruit voortvloeiende beleidskaders, de inwerkingtreding van de Interim Omgevingsverordening, maar bovenal de grote snelheid van verandering door de maatschappelijke opgaven en demografische ontwikkelingen in Brabant, vragen een hernieuwde kijk op de ruimtelijke karakteristiek van Brabant. We zullen – in samenhang met onze inhoudelijke beleidskaders - een nieuw kader ‘leefomgeving’ ontwikkelen gericht op de gewenste ruimtelijke inrichting van Brabant met het verbeteren van de Brabantse omgevingskwaliteit als uitgangspunt.

Voor veel van onze opgaven en vanuit het perspectief van meervoudig ruimtegebruik worden grond en een goede grondpositie cruciaal. Ook voor de provincie. Dit vraagt om het provinciale grondbeleid opnieuw te doordenken en te komen tot een nieuw breed, ingestoken Nota Grondbeleid dat gericht is op zowel het verwerven, het beheer en de uitgifte van grond. Een integrale grondstrategie is een belangrijk instrument om de opgaven uit de Omgevingsvisie en inhoudelijke beleidskaders te kunnen uitvoeren. Aanvullend hierop is een samenhangende organisatie nodig van waaruit we invulling geven aan deze integrale grondstrategie.

Op basis van het bovenstaande, maar ook met het oog op de aanstaande kabinetsformatie en ontwikkelingen bij het Rijk, is het van belang dat we onze rol ten aanzien van bestemmingen, omgevingskwaliteit en ontwikkelaar helder definiëren. We zien hierbij op rijksniveau enerzijds een tendens ontstaan naar het opnieuw centraliseren van het thema ruimte en anderzijds vanuit de Nationale Omgevingsvisie juist een beweging naar nieuwe vormen van samenwerking en het sterker invulling geven van de één overheidsgedachte.

3.3 Capaciteit water- en bodemsysteem leidend voor het grondgebruik

Het grondgebruik is volgend op wat het water- en bodemsysteem aan kan: niet alle gebruiksfuncties kunnen overal plaatsvinden in Brabant. Evenals onze ruimte, duurzame energie en stikstofruimte zijn ook onze grondstoffen zoals water schaars. Dit vraagt om keuzes. Het voortdurend aanpassen van ons water- en bodemsysteem aan het door ons gewenste landgebruik loopt tegen zijn grenzen aan. Daarbij krijgen we te maken met hetere, drogere zomers en meer piekbuien en daarmee een andere verdeling van het wateraanbod (in tijd en omvang). Bovendien voeren we het (regen)water in de winter nog steeds af en neemt de watervraag voor drinkwater, landbouw en industrie toe. Door deze ontwikkelingen verdroogt Brabant.

De toenemende verdroging in Brabant raakt op korte termijn vooral de natuur, de biodiversiteit en de gewasopbrengsten uit landbouw. Op de lange termijn kan verdroging zorgen voor problemen voor de leefomgeving en gezondheid, de drinkwatervoorziening, industrie en mobiliteit.

Gezien de urgentie en de grootte van de opgave is een trendbreuk nodig: een nieuwe manier van denken waarbij de draagkracht van het water- en bodemsysteem leidend is voor het gebruik, in plaats van andersom. Water wordt een kostbaar goed, waar het water- en bodemsysteem op aangepast zal moeten worden. Concreet ambiëren we een Brabant dat in 2050 een klimaatbestendig en veerkrachtig water- en bodemsysteem heeft en bestand is tegen extremen. Het Regionaal Water- en Bodemprogramma is een eerstvolgende stap op weg naar deze langetermijnambitie.

Het Regionaal Water- en bodemprogramma is een eerste stap, maar er is meer nodig om onze ambitie te bereiken zoals een open maatschappelijk dialoog over verdroging en breed gedragen aanpak voor waterbesparing en efficiënt watergebruik bij burgers, bedrijven en agrariërs. Hiervoor

dienen we ons waterbeleid te koppelen aan de transitie van de landbouw (innovatieve irrigatie), aan circulaire economie (hergebruik van (afval)water) en aan ons woningbouwprogramma en stedelijke transformatie. Intern vraagt het dat klimaatadaptatie vanuit alle onze opgaven en beleidsprogramma's integraal wordt opgepakt. Ook vraagt het van ons de komende jaren om een blijvende inzet dat Brabant Water alternatieve drinkwaterbronnen (brakwater, oppervlaktewater) mogelijk maakt.

Naar de toekomst toe zijn er op dit moment nog onvoldoende middelen beschikbaar om het Regionaal Water en Bodem Programma volledig uit te kunnen voeren. In dit licht verkennen we graag de wenselijkheid om de grondwaterheffing aan te passen.

4. Samen, slagvaardig en slim de toekomst tegemoet

Er liggen voldoende opgaven en uitdagingen voor ons. Te veel om allemaal afzonderlijk op te pakken. Het gaat erom dat we die zaken oppakken waar we toegevoegde waarde hebben. Daar waar wij als provincie het verschil maken. We zien daarbij de volgende ontwikkelingen:

1. Anders werken als gevolg van de Omgevingswet;
2. Samen kracht ontwikkelen;
3. Opgavegestuurd werken in combinatie met een gebiedsgerichte aanpak;
4. Digitale transformatie als kans voor maatschappelijke vraagstukken;
5. Brabant als ondernemende overheid.

4.1 Anders werken als gevolg van de Omgevingswet

Het realiseren van onze opgaven en ambities uit de Omgevingsvisie is geen vanzelfsprekendheid. De filosofie achter de Omgevingsvisie én de Omgevingswet, die per 1 januari 2022 van kracht wordt, vraagt van ons dat we op vernieuwende manieren samenwerken. Het beleidskader 'Participatie' dat eind 2021 aan uw Staten wordt voorgelegd speelt hierop in. Aanvullend richten we onze organisatie in op het werken volgens de Omgevingswet en leiden onze mensen hiervoor voldoende op.

Als gevolg van de Omgevingswet verandert onze rol in het ruimtelijk domein. Gemeenten zijn voortaan als eerste aan zet als het gaat om de ontwikkeling van de fysieke leefomgeving, die naast ruimtelijke kwaliteit ook milieu omvat. Al blijven wij een wettelijke taak houden voor een deel van de bodemsaneringen. Als samenwerkingspartner is onze rol neming dan veeleer richting geven, beweging stimuleren en mogelijk maken waar dat kan. Als vanzelfsprekend hebben en houden wij ook in de ruimtelijke ontwikkeling van Brabant een eigenstandige verantwoordelijkheid ten opzichte van gemeenten. Immers, niet alles is terug te brengen tot het schaalniveau van gemeenten. Het is aan ons om de omgevingskwaliteit van Brabant te borgen en te versterken: voor het mooie en krachtige mozaïek van Brabant.

Met de implementatie van de Omgevingswet zal in 2022 de druk op de provinciale vergunningverlening, toezicht en handhaving toenemen. De introductie van nieuwe instrumenten zoals de bestuurlijke boete en de financiële zekerheidstelling BRZO- (Besluit Risico Zware Ongevallen) en afvalbedrijven liggen hieraan ten grondslag. Als gevolg van de invoering van deze instrumenten, alsook de ambities op het gebied van digitalisering van de vergunningverlening, zoals de Altijd Actuele Digitale Vergunning en het Digitaal Stelsel Omgevingswet, én de taakverzwaring die voortvloeit uit ontwikkelingen in andere beleidsvelden (onder andere aanpak stikstof, transitie veehouderij) zijn er vanaf 2022 kostenverhogingen te verwachten. **De consequenties van het behouden van onze kostendekkendheid als gevolg van deze ontwikkelingen wordt nader verkend.**

4.2 Samen kracht ontwikkelen

Onze opgaven vragen om over gemeentegrenzen heen te kijken. Om onze gezamenlijke doelstellingen op onder meer het gebied van woningbouw, bedrijventerreinontwikkeling, watersystemen, de energietransitie, mobiliteit en landbouw, veiligheid en weerbaarheid te kunnen realiseren, dienen alle overheidslagen hiertoe voldoende uitgerust zijn in middelen, capaciteit en samenwerkingskracht. Met name bij gemeenten zien wij dat de grenzen bereikt zijn als gevolg van teruglopende middelen en beperkte capaciteit. Vanuit onze rol als middenbestuur hebben wij de komende periode samen met de Rijksoverheid de verantwoordelijkheid de gemeenten in staat te stellen hun rol als eerste overheid adequaat te vervullen, onder meer door het beschikbaar stellen van kennis, netwerken en mens-

kracht. Op het laatste punt kunnen de flexpool Omgevingswet en het Netwerk van Brabant mogelijk een uitkomst bieden. In samenspraak met onze Brabantse gemeenten werken wij de komende periode een nieuw beleidskader 'Toekomstbestendig bestuur' uit waarin we vastleggen hoe de provincie gemeenten kan ondersteunen bij het vasthouden en versterken van hun bestuurskracht. Ook de verbetering van regionale samenwerking is een belangrijk aspect van dit nieuwe beleidskader.

We zien een toenemende vraag van partners, waaronder gemeenten, om in gebiedsontwikkelingsprojecten en samenwerkingsverbanden financieel en met capaciteit te participeren. We hebben een afwegingskader nodig om goed te kunnen afwegen in welke projecten we wel of niet gaan participeren, maar vragen ook onze partners dat zij meer dan nu gaan kiezen. Daarbij zien we op financieel gebied een lager uitgavenkader op ons af komen dat mogelijk tot een structureel tekort leidt als we nu niet de broekriem aantrekken. Daarom hebben we met de opdracht 'Koers 2030' een brede aanpak ontwikkeld, waarin we onder meer inzetten op een combinatie van zowel besparen als verdienen. Om onze realisatiekracht op peil te houden, zien we dat een aantal taken, die we voorheen incidenteel gefinancierd hebben, naar de toekomst zullen moeten omzetten naar structurele middelen en capaciteit.

4.3 Opgavegestuurd werken in combinatie met een gebiedsgerichte aanpak

We zien ook dat onze opgaven uit de Omgevingsvisie steeds meer onderling afhankelijk zijn en vragen om een integrale benaderingswijze. Omdat onze opgaven veelal stapelen in één gebied combineren we het opgavegestuurd werken met een gebiedsgerichte aanpak waardoor we meerdere doelen tegelijkertijd kunnen realiseren. Met een gebiedsgerichte aanpak van de groenblauw opgaven verenigen we bijvoorbeeld het werken aan het natuurnetwerk, een klimaatrobuust Brabant, het herstel van het natuurlijk systeem én aan perspectief voor de landbouw in één gebied. Hierbij houden wij tegelijkertijd oog voor ontwikkelingen zoals energietransitie en woningbouw. Een ander voorbeeld is de ontwikkeling van het Van Gogh Nationaal Park i.o.. Met het Van Gogh Nationaal Park i.o. werken we samen met circa 50 partners vanuit overheden, maatschappelijke organisaties en bedrijfsleven aan een mooie, gezonde en groene leefomgeving. De meerwaarde van Van Gogh Nationaal Park i.o. als concept is bovendien dat het een sociale en culturele dimensie inbrengt in de ruimtelijke ontwikkeling van een groot deel van Brabant.

4.4 Digitale transformatie kans voor onze maatschappelijke vraagstukken

Digitalisering is niet meer uit ons dagelijks leven weg te denken. Bij vrijwel elk maatschappelijk vraagstuk kan verdere digitalisering hulp bieden en biedt het kansen. De komende jaren gaan we onze ambities, zoals vastgelegd in het beleidskader 'Data', realiseren. Dat doen we op vele manieren, maar altijd met de 'menselijke maat'.

Ethiek en digitale veiligheid zijn voor ons een belangrijk thema. Recente voorbeelden doen ons als geen ander beseffen dat digitalisering en dataficering ook morele vraagstukken met zich meebrengen. De onlangs verschenen 'Gids Ethiek en Digitale Transformatie' van de 12 provincies helpt ons bij de ethische verantwoorde inzet van data en digitale technologie. De komende jaren gaan we uiteraard verder met dit thema, onder andere als deelnemer aan een consortium met andere publieke organisaties, gericht op publiek toezicht op algoritmen.

Al onze programma's zijn inmiddels bewust bezig met de kansen die data bieden. We zitten nog wel in de beginfase van de digitale transformatie en zijn vooral bezig met het slim ontsluiten van reeds voorhanden zijnde data. Dat is een belangrijke eerste stap, maar niet voldoende. De komende jaren werken we daarom gericht toe naar voorspellende analyses en – uiteindelijk – naar een echte

verhoging van de effectiviteit en efficiëntie van ons beleid. Om daar ervaring mee op te doen, werken we aan showcases waarin we laten zien wat data kunnen betekenen voor concrete maatschappelijke opgaven. We maken onze digitale ambities concreet in beleidstrajecten op het gebied van stikstof, verdroging, mobiliteit, eikenprocessierups, gezondheid en BrabantRing. De ervaringen die we opdoen stellen ons in staat het datagedreven werken in andere beleidstrajecten sneller te introduceren.

Binnen de provincie is gekozen voor de gebiedsgerichte aanpak als belangrijke manier waarop wij willen werken. Data helpen ook deze manier van werken te ondersteunen en succesvol te maken. Via een eerste stap van monitoring werken we aan een slimme inzet van data binnen het in gang gezette traject van de 'groenblauwe transitie' waarin we onze doelen op het gebied van natuur, water, stikstof, landbouw en ruimte effectiever en efficiënter willen realiseren. Op langere termijn is onze ambitie om voor specifieke gebieden de verschillende soorten data voor de diverse betrokken partijen op een goede manier te ontsluiten. Zo bouwen we een gezamenlijk beeld van zowel problemen als mogelijke oplossingen en ontstaan (wellicht vooraf onvermoede) handelingsopties die helpen om de complexe vraagstukken op te lossen.

4.5 Brabant als een ondernemende overheid

Het realiseren van onze ambities vraagt om een ondernemende overheid. Een overheid die pro-actief handelt en daarmee kansen verzilvert. Met een robuuste lobbystrategie willen we de komende jaren Europese en rijksmiddelen genereren voor onze opgaven. Daarnaast participeren wij steeds vaker in projecten die vanuit de samenleving worden opgestart en maatschappelijke waarde voor Brabant creëren. Deze projecten vragen om een andere inzet dan voorheen: van uitvoerder naar partner. Met deelname van de provincie in deze projecten kan de maatschappelijke waarde verder worden verbreed zoals bijvoorbeeld bij de transformatieopgaven in onze steden en dorpen. Deze veranderende inzet van de provincie vraagt van ons ontwikkelbedrijf mee te bewegen in haar werkwijze en rol bij de realisatie van projecten. Door de inzet van het ontwikkelbedrijf kan de provincie opererend vanuit verschillende invalshoeken en rollen strategisch anticiperen en een voortrekkersrol nemen. Maar ook participeren of proactief deelnemen om maatschappelijke doelen mogelijk te maken. Zowel als het gaat om de maatschappelijke vraag en initiatieven vanuit de samenleving als om het vertalen van de provinciale opgaven richting uitvoering. Het ontwikkelbedrijf kan als partner 'mogelijk maken'.

We willen onze immunisatieportefeuille op een actievere manier inzetten voor de realisatie van de publieke taak dan in het recente verleden. Hierdoor hebben wij meer mogelijkheden in handen om een overheid te zijn die inspeelt en een verantwoordelijkheid neemt bij de realisatie van nieuwe ontwikkelingen. En een overheid die naast je komt staan bij een vraagstuk en samen met anderen meewerkt aan een oplossing. Bijvoorbeeld bij ontwikkelingen waar meer statische instrumenten als wet- en regelgeving niet toereikend zijn. Instrumenten als aandeelhouderschap of investeringen kunnen in dergelijke situaties meerwaarde bieden. Via een aanpassing in de Verordening treasury worden ruimere (financiële) instrumenten geïntroduceerd om de publieke taak te realiseren. En daarmee de 'instrumentenkoffer' te vergroten om als ondernemende overheid te kunnen inspelen op de vraagstukken van vandaag en morgen.

5. Actualisatie Meerjarig Financieel Perspectief

Door onder meer de lage rentestand staat het jaarlijks rendement op ons immunisatievermogen onder druk. In het bestuursakkoord hebben wij dit reeds gesignaleerd en maatregelen aangekondigd. Deze hebben wij in Koers 2030 verder uitgewerkt.

In de meerjarenbegroting werd tot nu toe rekening gehouden met inkomsten uit vermogen van € 122,5 mln per jaar. Tot 2020 zijn deze inkomsten ook altijd gerealiseerd. De verwachting is dat door de lage rentestand en door lagere dividenduitkeringen van Enexis de inkomsten uit vermogen de komende jaren sterk zullen teruglopen naar een niveau van ca € 62,5 mln.

Deze lagere inkomsten vangen wij op door:

- Een ombuigingstaakstelling van € 30 mln op de structurele uitgaven en
- Het wegvallen van een financieel-technische afschrijvingslast van € 30 mln vanaf 2030.

Parallel onderzoeken wij de mogelijkheden om ons immunisatievermogen onder stringente voorwaarden breder in te kunnen zetten. De financiële tekorten zijn hiervoor weliswaar de aanleiding, maar we streven met de inzet van deze middelen de volgende twee doelen na:

- Een actieve bijdrage van de provincie aan het realiseren van de maatschappelijke opgaven;
- Het behalen van financieel rendement dat we kunnen inzetten voor het realiseren van de doelen uit onze begroting.

Dit rendement is nodig om vanaf 2030 het beoogde bedrag van € 62,5 mln per jaar aan inkomsten uit vermogen te realiseren. Een aanpassing van de Verordening treasury is hiervoor in voorbereiding. De € 30 mln ombuigingstaakstelling is het bedrag wat op basis van de huidige inschatting minimaal nodig zal zijn. Indien we het beoogde bedrag van € 62,5 per jaar aan inkomsten uit vermogen op termijn door bijvoorbeeld aanhoudend lage rentestanden niet kunnen realiseren, dan zijn extra maatregelen helaas niet uitgesloten.

De ombuigingstaakstelling van € 30 mln is verwerkt in de meerjarenbegroting. De uitwerking en nadere invulling hiervan per beleidsterrein is de afgelopen periode reeds weergegeven in de betreffende beleidskaders of wordt de komende periode via vast te stellen beleidskaders aan PS voorgelegd (zie ook bijlage 2). Binnen deze context presenteren wij het actuele financiële beeld. Hierbij gaan wij ervan uit dat de ombuigingstaakstellingen de komende jaren ook daadwerkelijk gerealiseerd worden en dat wij het beoogde rendement op vermogen zullen realiseren.

Bij aanvang van de begroting 2021 is een vrije begrotingsruimte voor deze bestuursperiode (knelpuntenbuffer) gepresenteerd van in totaal € 56,2 mln en voor de jaren daarna van ruim € 43 mln per jaar. Wij hebben afgesproken dat we een minimale knelpuntenbuffer voor onvoorziene ontwikkelingen en knelpunten aanhouden van € 18 mln in 2021 aflopend naar minimaal € 10 mln in 2023. Bij de begroting 2021 en later bij de slotwijziging 2020 heeft besluitvorming plaatsgevonden die effect heeft op de vrije begrotingsruimte.

Het verloop van de vrije begrotingsruimte is als volgt:

In mln. €	2021-2023	2024	2025
Vrije begrotingsruimte Aanvang begroting 2022	56,2	43,4	45,2

Waarvan:

• buffer	56,2		
• vrije begrotingsruimte		43,4	45,2

Besluitvorming bij begroting:			
Kansen en knelpunten	-20,43	-2,36	-2,36
a. investeringsbenadering corona	-1,0		
b. transitie BOM	-1,0		
c. capaciteit en programmabudget stikstof	-5,73		
d. capaciteit Landbouw en voedsel	-1,46		
e. capaciteit Energie	-2,24		
f. Nationaal designmuseum/futurelab	-1,0		
g. Basis op orde	-8,0	-2,36	-2,36
h. invulling bezuiniging			-1,00

Buffer na vaststelling begroting	35,77		
Vrije begrotingsruimte		41,04	41,8
Besluitvorming na begroting:			
• slotwijziging	-0,04	1,3	1,3
• effect legesverordening	1,6	0,55	0,55
Buffer	37,3		
Vrije begrotingsruimte		42,9	43,7

Actualisatie vrije begrotingsruimte

Bij gelegenheid van de Perspectiefnota actualiseren wij het beeld van de vrije begrotingsruimte door waar daar aanleiding toe is onze inkomsten- en indexatieramingen aan te passen.

Voordat we hierop in gaan, schetsen we eerst kort een aantal mogelijke (toekomstige) ontwikkelingen betreffende onze belangrijkste provinciale inkomstenbronnen, het Provinciefonds en de opcenten motorrijtuigenbelasting.

Ontwikkelingen provinciale inkomsten lange(re) termijn

Herijking Provinciefonds

Met de fondsbeheerders, de ministeries van BZK en Financiën, wordt in IPO-verband onderzoek gedaan naar de een herijking van het provinciefonds in het bredere kader van de financiële verhouding tussen rijk en provincies. Aspecten die hierbij aan de orde zijn, zijn onder meer de gevoeligheid van de systematiek voor wijzigingen zoals bijvoorbeeld grenscorrecties tussen provincies, de wijze waarop in de berekening van de provinciefondsuitkering rekening wordt gehouden met het fictieve rendement op vermogen en het uitgangspunt dat de provinciefondsuitkering toereikend moet zijn om de door het rijk opgedragen (wettelijke) taken adequaat uit te voeren. Tevens is er hierbij aandacht voor de voor de provincies ongewenste ontwikkeling van het afgelopen jaar waarbij het rijk middelen die voorheen als decentralisatie-uitkering beschikbaar werden gesteld nu in de vorm van specifieke uitkeringen (SPUK's) worden uitgekeerd, met minder beleidsvrijheid en hogere verantwoordingseisen voor de provincies als gevolg. Tenslotte wordt onderzoek gedaan naar de mogelijkheden voor andere manieren van financiering van samenwerking.

Streven is dat dit onderzoek leidt tot een nieuwe systematiek voor (de verdeling van) het provinciefonds vanaf 2023.

Overigens is er, als gevolg van de grote investeringen die gedaan zijn en nog worden in het kader van corona, onzekerheid over de ontwikkeling van de (rijks)overheidsfinanciën en de consequenties die dat op termijn heeft voor de hoogte van (de uitkering uit) het Provinciefonds en andere uitkeringen en bijdragen die wij van het rijk ontvangen

Opcenten motorrijtuigenbelasting

De opcenten MRB heffen de provincies, zoals de naam al zegt, als een soort opslag op de MRB die het rijk heft. Door een aantal ontwikkelingen kunnen de opcenten motorrijtuigenbelasting mogelijk onder druk komen te staan. Het gaat hierbij om het stimuleren van elektrische voertuigen en de vrijstelling van de MRB tot in ieder geval 2024, maar ook overige landelijke aanpassingen van de autobelastingen op mobiliteit (zoals betalen naar gebruik). Deze aanpassingen van autobelasting op mobiliteit kan ertoe leiden dat de opbrengsten uit provinciale belastingen structureel verminderen of zelfs volledig wegvallen. De provincies en de fondsbeheerders van het provinciefonds (de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en de staatssecretaris van Financiën) hebben afgesproken om een gezamenlijk onderzoek uit te voeren naar bouwstenen voor een toekomstig provinciaal belastinggebied, waarbij kansrijke (alternatieve) mogelijkheden voor provinciale belastingen in beeld worden gebracht. Belangrijk aspect dat hierbij meegenomen wordt, is dat een nieuw belastinggebied minimaal een vergelijkbare opbrengstcapaciteit moet hebben als de huidige opcenten MRB.

Raming accres Provinciefonds

Vanaf het begin van deze bestuursperiode wordt de raming van het accres van het Provinciefonds bijgesteld volgens een methode die beter aansluit bij het zo reëel mogelijk ramen van de inkomsten uit het Provinciefonds. Het accres van het jaar t wordt voor 80% in de raming opgenomen en het accres vanaf jaar $t+1$ wordt voor 60% geraamd. Om provincies en gemeenten meer zekerheid te geven tijdens de coronacrisis heeft het rijk besloten het accres voor 2020 en 2021 te bevriezen. Bijstelling voor deze jaren is reeds in de begroting verwerkt waardoor de raming van het accres in 2021 nu voor 100% in de begroting is opgenomen.

Het is aan een nieuw kabinet om in overleg met de medeoverheden te besluiten hoe in de toekomst met het accres om te gaan. In afwachting van dit besluit over de te hanteren systematiek zijn de accresramingen vanaf 2022 door het rijk gehandhaafd in de circulaire van het Provinciefonds. Echter besluitvorming over de wijze waarop het accres gehandhaafd wordt, zal na de kabinetsformatie plaatsvinden. Het voorzetten van de huidige systematiek, waarbij vanaf t+1 (2022) het accres voor 60% wordt geraamd is tot op heden altijd een reële maar veilige methode gebleken en wordt in deze financiële doorkijk gehandhaafd.

Op basis van deze methode en de door het Rijk opgenomen accresraming vanaf 2022 wordt de raming nu niet verder bijgesteld.

Ontwikkeling opcenten MRB

De huidige raming voor de opcenten MRB is gebaseerd op de belastingcapaciteit per juli 2020 tegen het jaarlijks opcentenpercentage, zoals is besloten bij de (financiële) uitwerking van het bestuursakkoord 2020-2023. Hierin is besloten tot een indexering van 1,5% per jaar ten opzichte van het tarief 2019. Ook vanaf 2024 wordt met een indexering van 1,5% gerekend. Als gevolg van ontwikkelingen in de belastingcapaciteit per 1 januari 2021 wordt de raming bijgesteld.

Het effect van de bijstelling heeft het volgende effect op de vrije begrotingsruimte.

Bedragen x €1 mln.	2022	2023	2022-2023	2024	2025*
Effect op vrije begrotingsruimte	2,5	2,6	5,1	2,8	7,0

* in de meerjarenbegroting is 2025 ingebracht voor hetzelfde bedrag als 2024. Hierdoor is de bijstelling 2025 gelijk aan de bijstelling 2024 en indexering naar 2025

De belastingcapaciteit wordt tweemaal per jaar door de belastingdienst geactualiseerd. In de meest recente actualisatie wordt zowel een stijging van elektrische voertuigen geconstateerd als een stijging van auto's met fossiele brandstof en daarbij vooral in de zwaardere categorieën. Hierdoor is de verwachte opbrengst opcenten hoger dan opgenomen in de begroting 2021. Deze stijging heeft meerjarig effect.

Indexatie, actualisatie raming

Vanaf deze bestuursperiode worden de lasten volgens de systematiek zoals opgenomen in de begroting geïndexeerd ([begroting 2020](#) Blz. 135). De lasten zijn geïndexeerd voor het prijspeil 2021. In de dekking is t/m 2025 voorzien door de hiervoor benodigde middelen op een stelpost te plaatsen. De actualisatie van de indexatielasten voor de jaren 2022 tot en met 2025 leidt op dit moment niet tot bijstellingen die effect hebben op de vrije begrotingsruimte.

Nog te verwerken

In de 'Uitvoeringsagenda Energie' is aangegeven dat voor de uitvoering daarvan verlenging van de aflopende tijdelijke capaciteit in 2022 en 2023 noodzakelijk is. Hiervoor wordt een beroep gedaan op de knelpuntenbuffer van € 4,48 mln. Dit zal verwerkt worden in de eerste bestuursrapportage 2021. Voor een goed beeld is dit reeds meegenomen in onderstaande presentatie van de knelpuntenbuffer/vrije begrotingsruimte.

Actueel beeld vrije begrotingsruimte

Na verwerking van de hierboven toegelichte financiële consequenties bedraagt de vrije begrotingsruimte voor deze bestuursperiode (knelpuntenbuffer) € 37,9 mln. De vrije begrotingsruimte in de jaren daarna loopt op naar ruim € 50 mln per jaar.

In mln. €	2022	2023	2020-2023	2024	2025
Aanvang financieel perspectief					
Buffer			37,3		
Vrije begrotingsruimte				42,9	43,7

Bijstellingen					
Accres provinciefonds	-	-	-	-	-
Opcenten MRB	2,5	2,6	5,1	2,8	7,0
Actualisatie indexatie	-	-	-	-	-
Nog te verwerken					
Verlenging 20 fte energie 2022 en 2023	-2,24	-2,24	-4,48	-	-

Buffer			37,9		
Vrije begrotingsruimte				45,7	50,7

Brede inbedding 'samenleving' in onze opgaven en beleid

Overzicht brede inbedding

Provincie Noord-Brabant

Bijlage 1. Overzicht brede inbedding 'samenleving' in onze opgaven en beleid

Overzicht inbedding samenleving in programma's

Over deze bijlage

In deze bijlage is in kaart gebracht op welke wijze samenlevingsaspecten zijn ingebed in het Brabantse beleid. Per begrotingsprogramma wordt een korte algemene toelichting gegeven en worden een aantal projecten als highlights uitgelicht. Het overzicht is daarmee niet uitputtend. De uitgelichte projecten geven een goed beeld van de reikwijdte van de brede inbedding van samenlevingsaspecten in het Brabantse beleid.

1.1 Pogramma Bestuur en Veiligheid

Vanuit het programma Bestuur en Veiligheid worden kaders opgesteld voor het (nieuwe) provinciale participatiebeleid. Inclusiviteit (iedereen moet mee kunnen doen) en toegankelijkheid (zo min mogelijk drempels om te participeren) zijn belangrijke uitgangspunten voor dat nieuwe beleid. Verder ziet dit programma op beleidsontwikkeling en -uitvoering op het onderdeel veilig en weerbaar Brabant.

Project/thema	Toelichting
Participatiebeleid	In het beleid staat hoe de provincie inwoners van Brabant betreft bij beleidsvorming en besluitvorming. Doel van het participatiebeleid is om burgers meer te betrekken bij beleidsontwikkeling en -uitvoering.
Veilig & Weerbaar Brabant	De provincie stelt onder meer nieuw participatiebeleid op, een participatieverordening, een referendumverordening, een participatiekompas. Tevens worden geleerde lessen van participatietrajecten geborgd in de provinciale werkwijze. Verkleining van de impact van de ondermijnende kwaliteit op de Brabantse samenleving. Dit doen we onder andere door te werken aan een weerbare en integere provinciale organisatie, het vergroten van de bewustwording van wat er in Brabant aan de hand is, inzicht in en analyses van de fitheid van gemeenten tegen ondermijning, riskfactory (educatiecentrum basisschoolleerlingen groep 7 en 8) en extra (groene) Boa-capaciteit in het buitengebied en de mede-oprichting van een Centrum voor Data Science and Subversive and Organised Crime.

1.2 Programma Ruimte en Wonen

In het programma Ruimte en Wonen wordt breed ingezet op het vergroten van de leefbaarheid. De volgende projecten worden uitgelicht:

Project/thema	Toelichting
Actieprogramma Nieuwe Woonvormen en Zelfbouw	Doel van het actieprogramma is om het woningtekort en leegstand terug te dringen en deel te nemen aan sociale innovatie. Zo wordt de 'Week van het Wonen' georganiseerd, ingezet op betaalbaarheid van woningen, de middensegment huurwoningen en collectieve woonvormen (onder meer voor ouderen).

Project/thema	Toelichting
Vergroten Leefbaarheid via Regiodeal NO, Leefbaarheid in de Dorpen, Manifest Samen Doen.	De provincie zet zich in om de leefbaarheid van Brabant te vergroten. Dat gebeurt onder meer via de Regiodeal Noord-Oost en het project Leefbaarheid in de dorpen. Kernen gaan daarin zelf aan de slag met het vergroten van leefbaarheid in combinatie met ruimtelijke vraagstukken. Daarnaast is de provincie betrokken bij het Manifest Samen Doen waarmee woon-zorg combinaties gerealiseerd worden. Voor een leefbaar en vitaal buitengebied loopt de pilot Vitaal Buitengebied Zundert.
Pilot Inclusieve Gebiedsontwikkeling Stedelijke Transformatie	De provincie zet zich in bij de stedelijke transformatie van Breda en Bergen op Zoom. Voor deze stedelijke transformatie is een pilot Inclusieve Gebiedsontwikkeling gestart waarbij inwoners betrokken worden bij de gebiedsontwikkeling.

1.3 Programma Water en Bodem

Vanuit het Programma Water en Bodem is de verbinding met en bewustwording van de samenleving een rode draad in de aanpak. De volgende projecten worden uitgelicht:

Project/thema	Toelichting
Samenleving in aanpak Regionaal Water en Bodemprogramma	In het Regionaal Water en Bodemprogramma 2022-2027 is de verbinding met de samenleving opgenomen als een van de rode draden in de aanpak. Hierin staat centraal dat we ons verdiepen in de drijfveren van mensen en hoe ze keuzes maken. Zo leren we wat mensen ook van de overheid nodig hebben om mee te kunnen in de transitie naar een klimaatbestendig en veerkrachtig systeem. En dan kunnen we echt samenwerken met de samenleving. We zetten in op sociale innovaties (Hoofdstuk 6 in ontwerp RWP)
Kennisontwikkeling en kennisdeling Klimaatadaptatie	De provincie zet zich in om kennisontwikkeling en kennisdeling rondom klimaatadaptatie te stimuleren. Dat resulteert in een actueel klimaatportaal van en door onze partners. Hier is een 'klimaatwarenhuis' onderdeel van, die mede gericht is op burgerinitiatieven. De provincie stimuleert bewustwording van Brabanders op het vlak van klimaatadaptatie onder meer op diverse podia en publieksevenementen zoals de Dutch Design Week. Daarnaast wordt via het project Straat NL samen met bewoners invulling gegeven aan de omgevingswet.
Bewustzijn water	De provincie zet zich in om het bewustzijn over de waarde van water te vergroten. Er is een permanente vestiging van de 'Waterambassade': een vrijplaats waar waterprofessionals buiten de bestaande kaders samenwerken met ontwerpers, gericht op het vergroten van het bewustzijn van de waarde van water afspraken met drinkwaterbedrijven en industrie.

1.4 Programma Natuur en Milieu

Voor Natuur en Milieu is verankering van natuur en landschap in de samenleving een belangrijke pijler. Daarnaast wordt ingezet op een gezonde leefomgeving en de uitvoering van VTH taken conform de Omgevingswet. De onderstaande projecten worden uitgelicht:

Project/thema	Toelichting
Bewustwording natuur en Samenleving	Een belangrijke pijler van het beleid van de provincie is de verankering van natuur en landschap in de samenleving. Doel is om bewustwording en draagvlak voor natuur bij burgers te creëren, zodat burgers meer investeren in natuur door tijd, kennis of geld. De provincie zet onder meer in op het ondersteunen van 'groene vrijwilligers' en het actief maken van burgers om natuur te versterken.
Verwerving en inrichting Natuurnetwerk Brabant	De provincie zet grond in natuur of ondernemend natuurnetwerk om, mede gericht op kleine ondernemers. Via GOB kan subsidie worden verkregen voor inrichtingskosten en waardevermindering. De werkeenheid begeleidt initiatiefnemers bij hun aanvraag.
Stimuleringsregeling Landschap	Doel van de stimuleringsregeling landschap is om herstel en behoud van groene en blauwe landschapselementen en aanleg van wandelpaden in het buitengebied (en buiten het natuurnetwerk) te realiseren. Dat gebeurt onder meer door het ondersteunen van groene initiatieven van particuliere grondeigenaren bij inrichting en waardevermindering van landbouwgrond en door cofinanciering van de provincie met gemeenten en waterschappen. Het coördinatiepunt landschapsbeheer begeleidt initiatiefnemers.
Bodemsaneringen, beleidsregel draagkracht particulieren	Een financiële regeling die helpt bij bodemsaneringen van particulieren als zij niet de draagkracht hebben voor de financiering.

1.5 Programma Economie, Kennis en Talentontwikkeling

Voor Economie en Talentontwikkeling is Brede Welvaart als hoogste doel opgenomen. Leefbaarheid is een belangrijke aspect daarvan. Daarnaast worden vanuit het programma vanuit verschillende lijnen ingezet op het versterken van de leefbaarheid. De volgende projecten worden uitgelicht:

Project/thema	Toelichting
Waardegedreven innovaties met ondernemers in Beleidskader Economie 2030	Vanuit het Beleidskader Economie 2030 wordt ingezet op technologie en kennis die ervoor zorgt dat Brabantse Ondernemers met innovaties bijdragen aan een leefbaar Brabant (voedsel, gezondheid, veiligheid). Het gaat om missie-gedreven innovatiebeleid. Er worden ruim 8 innovatiecoalities ontwikkeld waarmee de missie-gedreven innovaties vorm gaan krijgen.
Focus op talent	De provincie zet zich met 'Focus op Talent' in om te voorkomen dat mensen geen kansen krijgen en buiten beeld raken. Brabanders krijgen de kans op een opleiding en opleiding voor beroepen van de toekomst. Hiertoe is 17 miljoen beschikbaar gesteld.

Project/thema	Toelichting
Digitalisering	De provincie zet zich in om bedrijfsleven en sectoren (zorg, onderwijs) mogelijkheden bieden op afstand te communiceren en in contact te zijn. Dat heeft eveneens een positief effect op schone lucht en bodem. Er is financiering van 212 miljoen beschikbaar om hierop in te zetten via diverse initiatieven en projecten.

1.6 Programma Energie

Samenleving en leefbaarheid maken onderdeel uit van de manier waarop de provincie haar rol invult t.a.v. de energietransitie. Van een technisch/economische innovatie-aanpak is met vaststelling van de Brabantse Omgevingsvisie en Energieagenda 2019-2030 duidelijk gemaakt dat het om een maatschappelijke transitie gaat. Dat blijkt o.a. uit het strategische lijn (1 van 3) 'mobiliseren van de samenleving voor de energietransitie' en uit principe 4 (van 8): 'streven naar energie rechtvaardigheid, draagvlak en draagkracht'. Het gaat immers om een transitie die iedereen raakt (overheden, bedrijfsleven, instellingen/maatschappelijke organisaties, burgers). Het beleidskader is uitgewerkt in een Uitvoeringsagenda Energie. De volgende projecten worden uitgelicht:

Project/thema	Toelichting
Ruimtelijke en samenwerkingsprocessen rond opwekinitiatieven	De provincie is promotor van participatie bij ruimtelijke en samenwerkingsprocessen rond opwekinitiatieven. De provincie is mede ontwikkelaar van ruimtelijke/procedurele financiële instrumenten hiervoor, bijvoorbeeld WindA16 en de samenwerking Kempengemeenten
Brabant Geeft Energie	De stichting Brabant Geeft Energie is een stichting van de provincie die tot in ieder geval 2024 initiatieven van onderop op energievak ondersteunt met zichtbaarheid, kennis, netwerk en (beperkte) middelen.
Sociale Innovatie Energietransitie (SIE)	Het gaat om een samenwerkingsprogramma met Enpuls BV, waarbij 'Energie voor iedereen' één van de pilots is.

1.7 Programma Landbouw en Voedsel

In het beleidskader Landbouw en Voedsel is aandacht voor leefbaarheid en samenleving, dit wordt uitgewerkt in de uitvoeringsagenda. In het huidige programma wordt het volgende project uitgelicht:

Project/thema	Toelichting
Food UP	Met FoodUp Brabant en de ondersteuningsnetwerken geeft de provincie invulling aan samenlevingsopgaven. De kern hiervan is verbinden van boeren en burgers door dialoog en innovatie en betrekken van jongeren en onderwijs bij de voedseltransitie. De werkwijze is bottom-up, FoodUp participeert in kansrijke initiatieven en werkt met anderen (binnen en buiten pnb) samen aan bewustwordingstrajecten vanuit de praktijk, altijd gekoppeld aan onze kernopgave. Hier vallen talrijke projecten onder. Met de ondersteuningsnetwerken worden veehouders ondersteund die een keuze moeten maken over de toekomst van hun bedrijf.

1.8 Programma's Basisinfrastructuur Mobiliteit en Mobiliteitsontwikkeling

1.9

Daar waar van oorsprong mobiliteit en bereikbaarheid werd gezien als het zo effectief mogelijk zoveel mogelijk mensen van A naar B zien te krijgen kijken we nu met name naar mobiliteit in brede zin. Toegankelijkheid, duurzaamheid en maatwerkoplossingen zijn waar we ons nu voornamelijk op richten. De volgende projecten worden uitgelicht:

Project/thema	Toelichting
Leefbaarheid in mobiliteitsoplossingen	Doel van de provincie is om leefbaarheid in brede zin te verbeteren met mobiliteitsoplossingen. Onder meer door in te zetten op toegankelijkheid, duurzaamheid, minder vrachtverkeer door centra, meer ruimte voor spelende kinderen, minder overlast door geur en geluid.
OV Concessies en OV Gebruik	Bij OV-concessies wordt met gemeenten overlegd en uitgangspunten opgesteld, waarin leefbaarheid wordt meegenomen. Het resultaat is dat er bussen rijden, maar bijvoorbeeld ook duurzame bussen bijvoorbeeld zero emissie. Ook komt er steeds meer maatwerk. Voor de stimulering van het gebruik OV is er een toekomstbeeld OV 2040 uitgewerkt.
Verkeersveiligheid	De provincie zet in op verkeersveiligheid en de bewustwording van het eigen verkeersgedrag, onder meer via een communicatie-aanpak end diverse initiatieven. Eén van deze initiatieven is de snelheidsmeterspaarpot. Met de snelheidsmeterspaarpot wordt goed weggedrag beloond. Als iemand met de juiste snelheid langs de snelheidsmeter rijdt, dan levert dat geld op in de spaarpot. Met het uiteindelijk opgehaalde geldbedrag wordt een goed doel in de buurt gesteund, bijvoorbeeld door de aanleg van een speeltuin.

1.10 Programma Vrije Tijd, Cultuur, Sport en Erfgoed

De ambitie van het programma Vrije Tijd, Cultuur, Sport en Erfgoed is dat we een levendige en aantrekkelijke provincie willen zijn. Een provincie waar het goed wonen, werken en recreëren is. We bundelen de kracht van Vrijetijdseconomie, Cultuur, Sport en Erfgoed om zo een bijdrage te leveren aan het welzijn en de welvaart van de Brabanders. De volgende projecten worden uitgelicht:

Project/thema	Toelichting
Uniek Sporten	De provincie zet zich in om belemmeringen bij sporten aan te pakken, zoals onvoldoende bekendheid van het sportaanbod, ontbreken van passend vervoer en beperkte aanbod van sporthulpmiddelen voor mensen met beperking, Daarmee stimuleert en ondersteunt de provincie het bewegen en sporten van mensen met een beperking of aandoening.

Project/thema	Toelichting
Erfgoedparticipatie	Brabanders worden betrokken bij de opgaven van het behoud van erfgoed. Erfgoed heeft namelijk maatschappelijke betekenis: Houvast bij maatschappelijke ontwikkelingen en veranderingen. De ondersteuning van erfgoedvrijwilligers wordt gestimuleerd door het financieren van de werkzaamheden van Erfgoed Brabant op dit vlak. Daarnaast worden erfgoedgemeenschappen gevormd en wordt ingezet op vergroten van toegang tot erfgoed.
Cultuur- en sportparticipatie	De provincie stimuleert activiteiten om elkaar te ontmoeten en mee te doen via het Prins Bernard Cultuurfonds en het Brabant Sportfonds. Door in te zetten op meer inclusie en participatie van de samenleving wordt ingezet op een versterking van de leefbaarheid. Initiatieven met betekenis voor de samenleving worden eveneens ondersteund (<i>mede mogelijk maken van activiteiten en evenementen</i>).

Stand van zaken realisatie ombuigingstaakstelling

Provincie Noord-Brabant

Bijlage 2. Stand van zaken realisatie ombuigingstaakstelling

In de Statenvergadering van 27 november 2020 is toegezegd dat het College van GS met een voorstel komt om inwoners te betrekken bij het formuleren van besparingsvoorstellen voor de Provinciale Begroting. Over de wijze waarop hier invulling aan wordt gegeven, rapporteren wij in 2021 via een Statenmededeling.

Begrotings-programma	Bedrag (x € 1mln)	Jaar	Stand van zaken
Bestuur en veiligheid	€ 0,55	2025	Voorstel in voorbereiding gericht op invulling bij meerjarenbegroting 2023. Onder het begrotingsprogramma Bestuur en veiligheid vallen ook de budgetten voor PS zelf. GS gaan niet over het realiseren van mogelijke ombuigingen op deze budgetten. Het is aan PS zelf om desgewenst hier invulling aan te geven.
Ruimte en wonen	€ 1,02	2025	Wordt meegenomen in het op te stellen beleidskader Leefomgeving
Water en bodem	€ 0,55	2025	Structurele invulling vanaf 2025 aangegeven in het contourendocument Regionaal Water- en Bodemprogramma (dec. 2020)
Natuur en milieu	€ 10,42	€ 10 mln 2024; € 0,42 mln 2025	Wordt meegenomen in het op te stellen beleidskader Natuur
Economie	€ 2,11	2025	Wordt meegenomen in de evaluatie van het 'Economisch programma 2012- 2020' en de doorkijk die op basis daarvan gemaakt wordt naar de periode tot 2030
Energie	€ 0,01	2025	Wordt in mindering gebracht op de vanaf 2025 beschikbare structurele budgetten
Mobiliteit	€ 7,17	2025	Wordt meegenomen in de op te stellen programmering Mobiliteit gericht op uiterlijke verwerking in de meerjarenbegroting 2023
Vrije tijd, cultuur, sport, erfgoed	€ 7,19	€ 7 mln 2023; € 0,19 mln 2025	Structurele invulling vanaf 2023 resp. 2025 aangegeven in statenmededeling "Invulling geven aan onze maatschappelijke opgave leefbaarheid als onderdeel van het samenbindende thema Brede Welvaart" en in het Beleidskader Vrije tijd, Cultuur en Sport 2021-2022

Brabantlaan 1
Postbus 90151
5200 MC 's-Hertogenbosch
Telefoon (073) 681 28 12
www.brabant.nl